

Vedenjske značilnosti šakala

Miha Krofel

Šakali so eni izmed najbolj skrivnostnih predstavnikov zveri pri nas. Čeprav se v Sloveniji pojavljajo že več kot petdeset let, jih večina ljudi pozna še vedno zelo slabo. To je že vodilo do nekaterih zmotnih prepričanj o življenju tega prikritega plenilca. Zato je prav, da se bolje poučimo o osnovnih vedenjskih značilnostih drugega največjega predstavnika družine psov v Sloveniji.

Šakal (*Canis aureus*), znan tudi pod imenom zlati šakal ali navadni šakal, živi v severni in vzhodni Afriki ter južnih predelih Evrazije. Danes je v Evropi razširjen predvsem po Balkanskem polotoku, kjer je bilo v dvajsetem stoletju opaženo precejšnje širjenje območja njegove razširjenosti proti severu. V Sloveniji se je šakal prvič pojavil v petdesetih letih prejšnjega stoletja in od takrat dalje se redno pojavlja po vsej Sloveniji, pred-

Podsedliški šakal (*Canis mesomelas*) v puščavi Namib.

Foto: Miha Krofel.

vsem v nižinskih predelih, kjer ni volkov. Za vedenje zatega šakala je značilna velika mera oportunitizma. To se kaže tako v raznovrstni prehrani in načinu pridobivanja hrane kot tudi v neizbirčnosti pri izbiri življenjskega prostora. Velika stopnja prilagodljivosti mu je omogočila, da je naselil tudi predele, ki jih je človek že močno spremenil.

Del skrivnostnosti šakala izvira iz njegove aktivnosti, saj so v veliki meri dejavni ponoči. Njihova dejavnost podnevi je zelo odvisna od motenj, ki jih povzroča človek. Tako na primer v Grčiji v gosto poseljenih predelih postanejo dejavni šele po sončnem

zahodu, medtem ko jih je v zavarovanih območjih z redkim prebivalstvom možno videti na odprtem že tudi čez dan.

Družinsko življenje šakalov

Pomemben vidik vedenja šakala je njegovo družbeno vedenje. Osnovna enota njihovega družbenega sistema je družina, ki jo sestavljajo dominantni par ter njuni mladiči. Odrasla dominantna šakala skupaj brani in označujeta svoje območje, si delita hrano in skupaj skrbita za mladiče. Poleg para in mladičev tekočega leta lahko družino sestavljajo še nesparjeni odrasli šakali, ki so običajno starejši potomci dominantnega para iz prejšnjih legel. Ti pomagajo staršema pri vzreji mladičev – svojih mlajših bratov in sester. Raziskave iz Afrike so pokazale, da je preživetje mladičev večje v družinah, v katerih so poleg dominantnega para navzoči tudi takšni »pomočniki«. Prednost večje družine je tudi, da lažje ubranijo večji plen ali drug vir hrane pred drugimi skupinami šakalov in mrhovinarji.

Struktura družine šakalov je tako dokaj podobna tropu volkov, le da so pri šakalih družine v povprečju manjše in da so pogostejše skupine, ki jih sestavlja samo dominantni par. Dominantni par, ki se edini pari, si je običajno zvest vse življenje. Ob smrti katerega izmed njiju pa si preživeli član para običajno najde novega partnerja. Velikost družine je zelo spremenljiva, kar kaže na veliko prožnost družbenega sistema šakalov. Najpogostejše so družine z manjšim številom odraslih živali, tako da družino v povprečju sestavljajo dve do tri živali. Obstajajo poročila o opažanjih skupin šakalov, ki so štele tudi po dvajset in več živali, vendar so ti primeri povezani z nenaravnimi razmerami ob človekovem kopičenju hrane na določenih območjih.

Življenje v družinskih skupinah vodi do pogostih stikov med posamezniki, zaradi česar se je razvil bogat nabor različnih drž, ki omogočajo učinkovito sporazumevanje med osebki in ohranjanje hierarhične strukture

brez nepotrebnih spopadov. Ob srečanju se šakala iz iste družine počasi približata in pozdravita z blagim dvigom ustnice, korakom vstran in mahanjem z repom. Podrejeni posameznik pogosto pozdravi dominantnejšega z mahanjem repa ter z lizanjem gobčka in obraza drugega šakala, podobno kot mladiči, ki prosijo za hrano. Za podrejeno držo so značilni spuščena glava, poležani uhlji, usločen hrbet in rep, spodvit med zadnje noge. Samica se pogosto približa samcu in položi sprednjo taco na njegovo ramo in mu obenem grizlja uho. Temu sledi negovanje kožuha po drugih delih telesa, nato pa se vlogi zamenjata.

Teritorialni sistem

Šakali so teritorialna vrsta in svoje območje branijo pred šakali iz sosednjih družin. S tem pa je bil povezan tudi razvoj učinkovitega zvočnega in kemičnega sporazumevanja, kar zmanjšuje porabo energije, potrebne za branjenje območja.

Velikost območja šakalov in s tem tudi gostota šakalov sta zelo spremenljivi in sta v največji meri odvisni od vrste, razpoložljivosti in razporeditve hrane v prostoru. Velikost območja, ki ga brani posamezna družina šakalov, se večinoma giblje med enim in dvajsetimi kvadratnimi kilometri. Glede na opažanja iz jugovzhodne Evrope so populacije šakalov ob ugodnih razmerah sposobne dokaj hitrega povečanja in razširitve v razmeroma kratkem času. Vsaj v nekaterih predelih pogosto prihaja do večjih populacijskih nihanj, vendar razlogi za njih še niso povsem jasni.

Za učinkovito branjenje območja je ključno dobro sporazumevanje, s katerim teritorialna družina sporoča drugim šakalom, da je območje že zasedeno. Najpomembnejši sta zvočno in kemično sporazumevanje. Najbolj znano je zavijanje, ki se običajno začne s krajšimi nizkimi tuljenji in nato postopno preide v dolgo visoko zavijanje. Pri tem ne začne tuliti vsa družina hkrati, ampak se njeni člani zavijanju postopno pridružujejo

Zlati šakal (Canis aureus) med patroliranjem na območju ob delti Donave v Romuniji. Foto: Miha Krofel.

drug za drugim. Šakali večinoma zavijajo le znotraj svojega območja. Opazili so, da je zavijanje bolj pogosto na območjih z večjo gostoto šakalov ter pozimi in zgodaj spomladi, to je v času parjenja. Ta način sporazumevanja raziskovalci uporabljajo za popisovanje teritorialnih družin. Tudi v Sloveniji in na Hrvaškem smo na ta način

s pomočjo predvajanja posnetkov zavijanja šakalov in beleženjem odziva potrjevali navzočnost teritorialnih šakalov.

Podobno kot psi in volkovi tudi šakali svoje območje označujejo z urinom in iztrebki. To naj bi bili najmočnejše okoli brloga in ob stečinah. Pri uriniranju samec in samica dominantnega para dvigneta eno nogo, vendar jo navadno samec dvigne višje od samice, ki pri tem tudi nekoliko počepne. Za označevanje šakali uporabljajo tudi iztrebke, ki jim dodajo izločke močnega vonja iz parnih analnih žlez.

Razmnoževanje

V času parjenja samec dvori samici v hoji z vodoravno iztegnjenim repom, našopirjeno dlako na vratu in naprej usmerjenimi ušesi. Brejost traja v povprečju 63 dni, skoti pa se običajno dva do osem mladičev. V Evropi samice šakala polegajo aprila in maja. Mladiči se rodijo slepi in odprejo oči po desetih dneh. Iz brloga pridejo prvič po treh tednih. Mati jih doji osem do deset tednov. Pri odraščanju mladičev je za njihov normalni razvoj zelo pomembna igra. Na ta način je omogočena vzpostavitev družbenih

vezi med posamezniki, mladiči se izurijo v sporazumevanju, igra pa je ključna tudi pri razvoju motoričnih sposobnosti. Šakali so spolno zreli pri enajstih mesecih, vendar se potem v naravi običajno ne pariyo še vsaj eno leto.

Prehrana in iskanje hrane

Šakali so vsejedi. Njihova prehrana se lahko precej razlikuje glede na življenjski prostor in letni čas, na splošno pa je precej podobna kot pri lisici. Običajno večji del prehrane predstavljajo glodavci in drugi manjši sesalci, mrhovina, žuželke, sadje, dvoživke, plazilci in ptiči. Večje živali lovijo le izjemoma in še takrat običajno le obnemogle živali ali mladiče. Ponekod šakali redno obiskujejo smetišča in odlagališča klavniških odpadkov.

Pri iskanju hrane šakali kažejo veliko mero oportunizma. To jim je omogočilo, da so se prilagodili tudi življenju v precej poseljenih območjih. Šakali večinoma iščejo hrano vsak posebej, čeprav v času parjenja par pogosto lovi drug poleg drugega. Iz nekdanje Sovjetske zveze so sicer poročali, da lahko šakali v skupinah lovijo pižmovke ob potokih. Glodavce običajno najprej zaznajo z ostrim sluhom, nato pa skočijo na njih z visokim skokom, podobno kot lisice. Občasno glodavce tudi izkopljejo iz rogov.

Obstajajo redka poročila o skupinah šakalov, ki so, podobno kot tropi volkov, lovili in tudi uplenili velike sesalce, vendar so takšni primeri bolj izjema kot pravilo. Na nekaterih območjih šakali napadajo tudi domače živali, predvsem drobnico in perutnino, če te niso dobro varovane. Predvsem v Afriki pomembni del prehrane šakalov predstavljajo trupla kopitarjev, ki so jih uplenile velike zveri. Pri tem nekateri šakali kažejo precejšnjo mero drznosti, ko jemljejo koščke mesa tudi takrat, ko se s plenom hranijo levi in hijene. Presežke hrane šakali pogosto zakopljejo. Ponavadi gre za manjše kose, ki jih razporedijo po širšem območju.

Šakali naseljujejo obsežna območja z raznovrstnimi življenjskimi okolji, zato ne preseneča da sistematski zoologi prepoznajo več deset različnih podvrst (geografskih ras). Na sliki je sirijski šakal (*Canis aureus syriacus*) iz Libanona, ki je od balkanske podvrste (*Canis aureus moreoticus*) manjši in bolj sivo obarvan.

Foto: Alenka Kryntufek.

Odnosi z drugimi vrstami

V nekaterih predelih vzhodne Afrike se na istem območju pojavljajo celo po tri vrste šakalov – zlati, podsedliški in progasti šakal. Njihovo sobivanje je omogočeno zaradi velike pestrosti potencialnega plena in velikih plenilcev, ki jim nudijo velike količine dostopne mrhovine.

V Evropi se območje razširjenosti šakala delno prekriva z območjem razširjenosti lisice, vendar so na območjih, ki jih naseljuje šakal, lisice pogosto redke. Poskusi kažejo, da na lisico nima vpliva sama navzočnost

šakalov na nekem območju (na primer njihove markacije), da pa se izogibajo neposrednega stika z njimi.

Šakalov pomembni tekmeč je volk in njuni območji razširjenosti se v Evropi skoraj povsem izključujeta. Obsežno širjenje šakala v Evropi v dvajsetem stoletju je tako zelo verjetno povezano predvsem z močnim zmanjšanjem ali celo popolnim iztrebljanjem populacij volkov v tem obdobju. Prihodnost šakalov v Evropi je tako verjetno v precejšnji meri odvisna od tega, kaj se bo dogajalo s populacijami volkov.

Literatura:

- Brancelj, A., 1988: Šakal – *Canis aureus* Linnaeus, 1758. V: Kryštufek, B., s sod.: Zverj II. Ljubljana: Lovska zveza Slovenije. 142-155.
- Giannatos, G., Marinos, Y., Maragou, P., Catsadorakis, G., 2005: The status of the Golden Jackal (*Canis aureus* L.) in Greece. *Belgian Journal of Zoology*, 135 (2): 145-149.
- Sillero-Zubiri, C., Hoffmann, M., Macdonald, D. W., 2004: *Canids: Foxes, Wolves, Jackals and Dogs. Status Survey and Conservation Action Plan*. IUCN/SSC Canid Specialist Group. IUCN, Gland, Switzerland in Cambridge, UK.
- Krofel, M., 2008: The opportunistic hunting behavior of black-backed jackals in Namibia. *African Journal of Ecology*, 46: 220-222.
- Krofel, M., 2008: Šakali v Sloveniji. *Lovec*, 91 (1): 10-12.
- Krofel, M., 2009: Confirmed presence of territorial groups of golden jackals (*Canis aureus*) in Slovenia. *Natura Sloveniae*, 11 (1): 65-68.

- Kryštufek, B., Tvrtković, N., 1990: Range expansion by Dalmatian jackal population in the 20th century (*Canis aureus* Linnaeus, 1758). *Folia Zoologica*, 39 (4): 291-296.
- Lanszki, J., Heltai, M., 2002: Feeding habits of golden jackal and red fox in south-western Hungary during winter and spring. *Mammalian biology*, 67: 129-136.
- Lawick-Goodall, H. van, Lawick-Goodall, J. van, 1970: *Innocent killers*. New York: Ballantine Books.
- Macdonald, D. W., Sillero-Zubiri, C., 2004: *The biology and conservation of wild canids*. Oxford: Oxford University Press. 432 str.
- Moehlman, P. D., 1979: Jackal helpers and pup survival. *Nature*, 277: 382-383.
- Müller-Using, D., 1975: Jackals. V: Grzimek, B. (ur.): *Grzimek's Animal Life Encyclopedia. Volume 12 – Mammals III*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.